

անգամ իրենք պատճառ կ'ըլլան տրդուն մահուանը, և կամ չեչոտ՝ տգեղ կերպարանք ունենալուն :

Հ . Մ . Տ

ԵՐԿՐԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Վեդրոնական ջերմութիւն :

Հին ատեն շատ փիլիսոփաներ ըսեր էին, հիմա ալ գրեթէ ամէն իմաստուն բնագէտներ կը հաստատեն թէ երկիրս առաջ լլցծ՝ այսինքն կակուղ ու ջրի մարմին էր . և աս բանիս պատճառը ոմանք կ'ըսեն թէ ջրերն էին, ոմանք ալ թէ ջերմութիւնը : Եւ երկու կարծիքներէն առջինը Պլուտոնեան¹ կամ Ջրային Վարչած կ'ըսուի . իսկ երկրորդը Պղտոնեան² կամ Կրային Վարչած, որ շատ աւելի հաւանական է, և շատ փաստերով ու ապացոյցներով և զանազան քննութիւններով հաստատուած . որոնցմէ մէկ քանին հոս յիշենք :

Սոսիւր անունով երեւելի բնագէտը քններ տեսեր է որ Վլպեան լեւրանց խորունկ տեղերուն մէջ ձիւններ կը հալին, ու ընդհակառակն լեւներուն ծայրերը միշտ ձիւնապատ են : Ուրիշ խոր տեղերու վրայ ալ նոյն բանը փորձելով՝ իմացեր է որ մէկը որչափ աւելի խորունկը իջնայ՝ տաքութեան աստիճանն ալ այնչափ կ'աւելնայ : Եւ այն բանը կը տեսնուի նաեւ հանքերու մէջ, ուր որ աշխատաւորները տաքէն նեղուելով՝ շատ անգամ մերկ կ'աշխատին : Եւ մանապէս ուր որ արդեսեան ջրհորներ կը բանան՝ վերցատքած ջուրերը սովորական աղբիւր

ներու ջրերէն տաք կ'ըլլան : Եւ ջերմաչափով եղած փորձերէն յայտնի է երկրիս ներքին տաքութիւնը, որ ամէն քսանուհինգ կամ երեսուն մետր վար իջնալուն՝ ջերմութիւնը մէկ աստիճան կ'աւելնայ . անանկ որ 2500 մետր խորունկ տեղ գտնուած ջրերը եռալու աստիճանի մէջ են, իսկ երկու փարսախ խորունկ տեղուանք աւնագը կը հալի . և թէ որ աւելի խորունկը իջնալու ըլլաս՝ ամենակարծր նիւթերն ալ հալած պիտի գտնես :

Վեդրոնական ջերմութեան նշաններ են նաեւ հանքերու, այրերու, հանքային ջրերու ու ջերմուկի ջրերուն մէջէն ելած գէշ շոգիները, ու գետնէն վեր ելած ծծմբային նիւթերը, տաք գոլորշիքները, զանազան թթուութիւնները և մեծամեծ հրաբուխները : Եւ արձեալ մեծ ապացոյց է աս բանիս՝ երկրիս երեսէն դուրս ելած տաքութիւնը, որ թէպէտ և անդգալի է՝ բայց ճիշդ քննութիւններով ստուգուած է . ու Աւրոպայի զանազան կողմերը, ինչպէս նաեւ Սիպերիայի պէս սոսկալի ցուրտ երկրի մէջէն ամբողջ ու խիստ աղէկ պահուած՝ այնպիսի բրածոյ՝ կենդանիներ և բոյսեր կ'ելեն, որոնց նմանները հիմա խիստ տաք երկիրներու մէջ միայն կը գտնուին . ուրեմն յայտնի է որ ան տեղուանքն ալ առաջ տաք են եղեր, ու վերջէն պաղեր են : Եւ աս կերպով կը մեկնուի երկրիս պնդանալն ալ . այսինքն քանի որ երկիրս հալած վիճակի մէջ էր, վրայէն ջերմութիւնը դուրս ցրնդելով՝ մակերևոյթը կարծրացաւ ու կեղևի պէս բան մը ձևացաւ, և հետ զհետէ ներսի դին աւելի պաղելով՝ նոյն կեղևն ալ աւելի թանձրացաւ, ու ինչուան հիմա դեռ թանձրանալու հետ է .

1 Գ.Շ. Chaleur centrale.

2 Գ.Շ. Neptunien. Աս բառս Պլուտոն անունէն առնուած է, որ ծովու կամ ջրի աստուած կը սեպուէր :

3 Գ.Շ. Plutonien. Աս բառն ալ Պղտոն անունէն առնուած է, որ գիծիքի կամ կրակի չաստուած է :

1 Հրաբուխ կ'ըսուին ան լեռները, որոնց ծայրը ծակ ու մէջերնին փոս է, ու երբեմն երբեմն բռնկուելով հալած քարեր և ուրիշ նիւթեր դուրս կը նետեն :

2 Բրածոյ կ'ըսուին գետնին սակէն ելած կենդանեաց ոսկորները ու բուսոց մնացորդները :

վասն զի հալած մասին համեմատելով՝ պնդացած կտորը խիստ քիչ է : Երկրիս պնդանալուն խիստ յարմար օրինակ է հալեցուցած կապարը . ուրուն նախ մակերևոյթը կը պնդանայ , ու կամաց կամաց ներսի դին պաղելով՝ մակերևոյթն ալ կը թանձրանայ : Եւ ալ յայտնի է որ երկրիս ամէն կողմերը կեղծոնական ջերմութիւնը նոյն չափ չէ . տեղ կայ որ ինչուան 15 մեթր խորունկը իջնալուդ՝ մէկ աստիճան կ'աւելնայ ջերմութիւնը . և հիւսիսային կիսագունտը հարաւային կիսագնտէն շատ աւելի տաք է :

Հ . Տ . Թ

ՆՈՐԱՏԻՊ ԳՐԲԵՐ

ՄԵԾԻՆ ԳՐԻԳՈՐԻ Ա , ՍՐԲՈՅ ՔԱՀԱՆԱՅԱՊԵՏԻ

ԿԱՆՈՆ ՀՈՎՈՒԱԿԱՆ

Թարգմանեաց 'ի լատին ընդդէ Հ . Մկրտիչ վարդապետ Ագգերեան , Աթոռակալ Մխիթարեան Ուփոսի , կաճաւորդ հովմէական Ճեմարանին ուղղափառ հաւատոյ :

Աս գրքին յարգն ու պատուականութիւնը մեր ընթերցասիրաց հասկըցընելու համար՝ պատշաճ կը համարինք հոս դնել բուն թարգմանչին Յառաջաբանը՝ համառօտելով :

ԶԷՅՑ սրբոյն Օգոստինեայ աշխարհաբարդ մատենին որ յաղագս Քաղաքին Աստուծոյ , ցնծալից ուրախութեամբ ածեմք 'ի հանգէս մերոյ ազգիս գարութեանց առ 'ի հարցն լատինացւոց զաստուածայնոյն Գրիգորի զհոգեշահ կանոնն առ Հովիւս քրիստոսեան հօտին . զի և ոչ ինչ երկմտիմք եթէ և սա՝ աստուածընտիր աթոռակալ Սեղբեւորոսի երանելոյ՝ հայերէնախօս բարբառով ողջագործեալ սովիմք զլուսաւորչին մերոյ զհարազատ որդեական , և առ 'ի նոցունց ողջունեսցի այնու ջերմն սիրով և պարտուպատշաճ մեծարանօք , զոր արժանապէս ցուցեալ է առ . նա տիեզերական եկեղեցի և յաղաքս լուսափայլ վարուցն սրբութեան , և մտացն յստակութեան , և բանիցն զօրութեան : Քանզի սա ինքն ազնուական տոհմի լեալ ծնունդ 'ի Հռովմէապալի յամի տեառն 540 , և կրօնաւորական կարգաւ պայծառացեալ , և շնաշխարհիկ

հանձարով տեսչութեան հասարակաց իրաց առաւելապէս իմն երեւելի գտեալ , յամին 590 ամբարձաւ յաթոռ սրբոյն Պետրոսի . այնուհետև ոչ միայն անարատ պահպանութեան իւրումն հօտի հակէր հովին քաջընթաց , այլ և զլոնգութեամբ յարձակելոյ յստալիս զխուժագուժ ազգս իբրեւ 'ի գայլոց 'ի գառինս փոխեալ խառնեաց 'ի քրիստոսական փարախն : Կորին նախանձու և ջերմեռանդն աղօթից արդիւնք եղեն և Բրիտանացւոցն հաւատալ 'ի Քրիստոս , և Գոթացւոց արիանոսաց դառնալ յուղղափառութիւն : Կա ջանահնար եղև բառնալ 'ի միջոյ և զգերիսն ունելոյ 'ի ծառայութեան զանագորոյն սովորութիւն . և բազմացոյց զվանորայս , և բարեկարգեաց զեկեղեցիս . և 'ի չուել իւրում յաստեացս առ անձկալին իւր Քրիստոս յընդունել առ 'ի նմանէ զարդարութեանն պսակ , դանձ անկողոպտելի եթող եկեղեցւոյ զհոգեբուղի վարդապետութեանցն իւրոց զմատենս , որք առ հասարակ աստուածայնոյ հոգւոյն օծութեամբն շնորհազարդեալք՝ զՍեծն անուն ժառանգեցուցին նմա , և չորրորդ զնա 'ի տիեզերաւոյս վարդապետս արեւմտեան եկեղեցւոյ դասեցին :

Ի հրաշալի մատենագրութեանց երանելոյ հայրապետիս զԲարդուղիմէոս և զՀովուական կանոնս ամբք ինչ յառաջ յեղեալ է 'ի մերս ծերունւոյ թարգմանչիս : Որոյ տեսեալ արգ զերկրորդին հրատարակումն՝ խայտայ հրճուանօք , զի սովիմք ընծայի և մերոյ ազգիս Առաջնորդաց վայելումն բարի 'ի հրաշագեղ խրատուց սրբոյ հայրապետիս յառաւելութիւն փառաց հօտապետին Քրիստոսի :

Իսկ Հովուական կանոնացս այս են պատճառք : Յամբառնալ անդ աստուածայնոյս Գրիգորի Առաջնոյ 'ի քահանայապետութեան աշտինձան , յուրմք առ նա գիրս խնդակցութեան առնէին . ընդ որս և Յովհաննէս Հռաւեննայ եպիսկոպոս . որ և 'ի մտերմութեան բանն և սողտանս իմն խառնէր ողբով , որպէս թէ կամեցեալ էր Գրիգորի զՀովուական խնամոցն զմանրութիւն 'ի բացյանձնէ թօթափել : Զայն լուեալ մատենագրէ երանելիս զՀովուական զայս կանոն , յորում զպարտս պաշտաման հովուաց եկեղեցւոյ հանեալ 'ի նկարագիր , միանգամայն և զանձին իւրոյ զհրաժեշտն խոնարհական ջանայ առնել անմեղագրելի : Եւ պատուեցաւ յոյժ մատենաւ այս յարեմուտ և յարեւելս առ հասարակ . զի և անդստին յայնց ժամանակաց Հելլենք յիւրեանցն փոխեցին զսա բարբառ , և մի ոմն 'ի թագաւորաց Գերմանացւոց աշխարհին ինքնին շրջեալ զսոյն յիւր լեզու՝ իւրում ժողովրդեանն ձօնեաց նուէր հաճոյական . և 'ի Գաղղիա այնչափ մեծարոյ գտաւ մոտենալ , զի և 'ի զանազան ժողովս եպիսկոպոսաց աշխարհին ոչ ինչ ընդհատ յաստուածաշունչ պատգամացն վերծանութենէ կարեոր դատեցին հարք առաջնորդաց եկեղեցւոյ և զսորին ընթերցումն :